

СТАРО ДЕЛО У НОВОМ РУХУ

(Тодор Влајић, *Српски венац*, приредили Данијела Поповић Николић,
Александар Костадиновић, Књажевац: Народна библиотека „Његош“, 2017)

Године 2017. као девета књига едиције „Завештање“ у издању Народне библиотеке „Његош“ из Књажевца, у оквиру пројекта „*Српски венац* Тодора Влајића“, који је у области откривања, прикупљања, истраживања, документовања, проучавања, вредновања, заштите, очувања, представљања, интерпретације, управљања и коришћења старе и ретке библиотечке грађе подржало Министарства културе и информисања Републике Србије, изашла је публикација *Српски венац* Тодора Влајића, коју су приредили доц. др Данијела Поповић Николић и др Александар Костадиновић.

Структуру публикације чине целине: „*Српски венац* Тодора Влајића“, „*О Српском венцу* Тодора Влајића“ „Прилози“ и текст Владане Стојадиновић „*Читајућем свету да се приопшти: о овом издању Српског венца* Тодора Влајића“. Прва целина доноси текстове: „Србскій венацъ, од народњи србскій исторически и наравоучителны прича, песама, басна, пословица и загонетки исплетенъ, сочинѣнъ Тодоромъ Влаићемъ, учителѣмъ“, „Српски венац од народњи српски исторически наравоучителни прича, песама, басна, пословица и загонетки исплетен, сочињен Тодором Влајићем, учителем“, приредили Александар Костадиновић и Данијела Поповић Николић, „Опште приређивачке напомене“ Александра Костадиновића, „Посебне напомене“ Александра Костадиновића и „Речник мање познатих речи, појмова и израза“ Александра Костадиновића. У оквиру друге целине, „*О Српском венцу* Тодора Влајића“, налазе се текстови Данијеле Поповић Николић „За садъ стои у неизвѣсности: службовања и жртвовања Тодора Влајића“, Снежане Самарције „Историческе и наравоучителне приче Тодора Влајића“ и Владане Стојадиновић „*Гургусовац из времена Српског венца*“. Трећу целину чине: „Прилози Тодора Влајића у листу *Подунавка*“, „Прилози Тодора Влајића у листовима *Српске новине* и *Јединство*“ и „Прилози из архивске грађе“. Публикацију заокружује текст Владане Стојадиновић „*Читајућем свету да се приопшти: о овом издању Српског венца* Тодора Влајића“.

У првом поглављу прештампана је оригинална збирка из 1850. године уз одобрење Библиотеке Матице српске у Новом Саду и дат је њен транскрибован текст који су приредили др Александар Костадиновић и доц. др Данијела Поповић Николић. Текст прате опште и посебне при-

ређивачке напомене, као и речник мање познатих речи, појмова и израза.

Александар Костадиновић у „Општим приређивачким напоменама“ наглашава да „магистрални спис“ Тодора Влајића, иако објављен након неформалне победе Вукове реформе, по писму, правопису, фонетским, морфолошким и синтаксичким одликама припада касној славеносрпској литератури, што је разумљиво будући да је текст публикован 1850. године, у тренутку када је на снази била забрана Вуковог правописа. Приређивачки посао био је отежан услед некодификованости славеносрпског језика. Текст је написан неререформисаном српском грађанском ћирилицом, бројне су недоследности на плану графиције од употребе различитих знакова за један глас преко употребе једног знака за означавање различитих гласова до примене истог знака у бележењу различитих акустичких феномена, те је тешко успоставити однос између графема и гласова. Највећи проблем у транскрипцији и испуњењу основног захтева да приређивач пренесе текст савременом графицијом јесте утврђивање гласовне вредности јата. Сличне проблеме донели су слово <щ> и графицијске секвенце <ле>, <не>, <ли>, <ни>, <ый>. Интервенције приређивача, поред транскрипције, обухватале су правописна решења која су се тицала спојеног и одвојеног писања речи, гласовних промена, великог слова и интерпункције.

Део критичког апарата чине интервенције приређивача које су пажљиво регистроване, означене приређивачким знацима, објашњене у „Посебним напоменама“, као и „Речник мање познатих речи, појмова и израза“ у оквиру ког су одреднице транскрибоване и дате према савременој азбуци, а поред одреднице дат је и њен оригинални графицијски лик тзв. „ортографским заградама“. Уколико дата реч није потврђена код Влајића у основном облику, онда је тај графицијски лик реконструисан, а уз њега је уписана звездица.

У другом поглављу Данијела Поповић Николић текстом „За садь стои у неизвѣсности: службовања и жртвовања Тодора Влајића“ даје осврт на живот, позив и књижевно дело Тодора Влајића. О српском учитељу, записивачу усмених умотворина и књижевнику 19. века сазнајемо на основу невеликог броја архивских извора и неколико издања посвећених темама образовања и школства у Србији 19. века. Прве несугласице јављају се у вези са годином пишчевог рођења, те се наводе 1815. и 1817. година. Влајић је рођен у Вуковару, Хабзбуршкој монархији, коју је рано напустио и почео да ради као учитељ у Србији. Службовање је започео у Зајечару, наставио у Ваљеву, Голупцу, Милановцу, Књажевцу, Ћуприји. Честа премештања у служби, сукоби са представницима власти, непријатности које су пратиле посао учитеља, подозреност према службеницима из Аустроугарске и утицај цркве на образовну политику обележили су Влајићев живот неизвесношћу. Извесно је да су овакве прилике утицале на Влајићев рад. У периоду од десетак година, до појаве *Српског венца*, забележена је Влајићева интензивна

активност у објављивању ауторских текстова и усмених записа. Објављивао је у листовима: *Јединство*, *Световид*, *Даница*, *Српске новине* и *Подунавка*. У листу *Подунавка* објавио је 40 прилога који су касније обједињени у *Српском венцу*. Први записи припадају жанру културноисторијског предања и имају двоструку вредност: део су фонда народног стваралаштва и представљају значајан историјски извор. Поред тога, иницирали су интензивнију активност на плану објављивања усмених садржаја, у чему је један од најактивнијих сарадника *Подунавке* био Тодор Влајић, који је касније те текстове прерадио, стилизовао и обогатио новим садржајима у збирци *Српски венац*. Влајић је у прикупљању усмених умотворина инсистирао на јасноћи, чистоти, разборитости и потреби да се сваки запис сматра самосталним делом.

Српски венац обухвата дела усмене књижевности: приче, песме, пословице и загонетке, ауторску поезију, повету Трифуну Ђорђевићу, предговор и списак пренумераната. „Цртеж венца и мото којим је апострофирано поштовање према сопственој традицији и идентитету (‘Који своје поштује, / Лице му је светлије! / Који своје поплује, / Ружно бива обоје!’) употпунили су поетску визију: сачувана и жива народна реч, у венац сплетена и на олтар ‘просвете рода’ положена; у славу рода, његове прошлости и будућности, венац је сплео и на ‘жртвеник’ роду положио Тодор Влајић, учитељ“ (296).

Предговор доноси напомене о садржају збирке и природи грађе у њој. Влајић истиче значај усмених творевина за сазнавање прошлости народа, док је ауторске текстове обележио звездицом уз напомену да их треба разликовати од записа усмене књижевности. *Српски венац* се састоји из следећих целина: „Народне србске и наравоучителне приче“, „Народне србске историческе пјеме“, „Народне србске басне“, „Народне србске пословице“, „Народне србске загонетке“, „Мудра и наравоучителна изреченија“, „Предуписници“. Пословице и изреке су дате без измена основног текста, епске песме са незнатним изменама, док су предања дата у новим варијантама.

Данијела Поповић Николић закључује да ова збирка представља сведочење о епоси у којој су просветитељске идеје биле прожете романтизмом. Наглашава да је грађа у збирци, иако стилизована и трансформисана, важна као сведочење о српској историји, култури и духовности (304).

Снежана Самарџија у тексту „Историческе и наравоучителне приче Тодора Влајића“ истиче да осам од једанаест „исторически и наравоучителни прича“ жанровски припадају прозним категоријама које су постале предмет интересовања фолклориста тек у 20. веку додајући да је Влајићев термин близак савременом термину *културноисторијска предања*. Сваки текст је насловљен, обележен бројем, а ауторски коментари су графички издвојени као „примечаније“. Након детаљне и исцрпне

интерпретације појединих Влајићевих текстова, Самарција наглашава да Влајић није подражавао усмено приповедање, чиме се разликовао од других записивача. Определивши се за грађу са тематиком постанка места, Влајић се разликовао од других сакупљача будући да приче о постанку локалитета нису представљале предмет њиховог примарног интересовања, те су и до данас остале несистематизоване и непроучене. Невелике естетске вредности дела, по оцени Снежане Самарције, Влајић је компензовао свеобухватним сакупљачким поступком, занимљивошћу дела, његовим културноисторијским значајем реализованим кроз сублимацију романтичарског интересовања за националну баштину и рационалистичко-просветитељске тенденције у виду неговања патриотских идеја.

Владана Стојадиновић у тексту „Гургусовац из времена *Српског венца*“ у прегледу историје гургусовачке вароши издваја учитеља Тодора Влајића као аутора најстаријег приређеног и ауторског дела насталог на подручју Тимочке крајине и делатника на пољу просвете и културе у периоду обнове и развоја Гургусовца који је трајао од ослобођења 1833. године до промене имена вароши 1859. Објављивање збирке наишло је на афирмације и подршку угледних људи, међу којима су Сава Јовановић, окружни начелник у време Влајићевог службовања у Гургусовцу и Трифун Ђорђевић, начелник Тимочко–заглавског среза и покровитељ ширења писмености и културе, коме је Влајић посветио књигу. Преглед културне историје Гургусовца Владана Стојадиновић завршава подсећањем на лик Јоце Наумовића, окружног начелника – потпуковника који се залагао за опстанак и рад Књажевачког читалишта и подржао рад првих путописаца и истраживача овог краја – Стевана Мачаја, Феликса Каница, Милана Ђ. Милићевића, Јосифа Панчића.

У тексту „Читајућем свету да се приопшти: о овом издању *Српског венца* Тодора Влајића“, Владана Стојадиновић истиче као примарни циљ публикације допринос тумачењу дела Тодора Влајића, његовом очувању као старе библиотечке грађе и презентовању као значајног елемента националне културе и баштине. У складу са промоцијом рада заборављеног аутора садашњим читаоцима и научној и стручној јавности, публикација је постала обавезни део фондова националних, универзитетских и јавних библиотека у Србији и добила је своју дигиталну верзију на сајту Народне библиотеке „Његош“ у оквиру Дигиталне завичајне збирке.

Соња С. Ђорић⁵
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

⁵ sonjadjoric1993@gmail.com